

Krízisben születő homiletika

Hafenscher Károly homiletikájának értékelése és helye az evangélikus homiletikatörténetben

■ TIKÁSZ ÁBEL

HAFENSCHER Károly: *Beszélő Isten. Disciplina et ars praedicandi*. Magánkiadás, Budapest, 2022.

Annak ellenére, hogy még csak az őszi hónapokat jelzi a kalendárium, a 2022-es esztendő a magyar homiletika-történet szempontjából kiemelt évnek mutatkozik. Ennek egyik oka, hogy a Nemzetközi Homiletikai Társaság (Societas Homiletica) augusztusban Budapesten tartotta kétévenként megrendezett konferenciáját, s így számtalan nemzetközi hírű homiléta látogatott el hazánkba. Másrészt száztizenöt év némaság után magyar evangélikus homiletika jelent meg *Beszélő Isten* címmel. A szerző dr. Hafenscher Károly egyetemi tanár, a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinatának elnöke, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatója, aki *Disciplina et ars praedicandi* alcímmel jelentette meg művét. Munkája egyfajta összegzése mind a tudományos, mind a Keszthelyen, Szekszárdon és Budavárban végzett gyakorló lelkészi szolgálatának, hiszen Hafenscher Károlyt idén köszöntötték pályatársai és diákjai hatvanötödik születésnapja alkalmából.

A több mint egy évszázadnyi hallgatást megelőzően 1907-ben jelent meg evangélikus homiletika HÖRK József neve alatt Pozsonyban (1848–1910), amelynek bevezetőjében a szerző szomorúan veszi tudomásul, hogy „evangélikus önálló homiletikánk nincs”, s tisztelettel adózik a református hagyomány, különösen MITROVICS Gyula *Egyházi szónoklattana* (1878) előtt. Hörk József az első részben „az anyagról”, a másodikban az „alaktanról”, a harmadikban az „előadástanról” ír, ám munkája után csak kéziratot homiletikai jegyzetek maradtak fent az evangélikus teológia professzoraitól. A Pécsi Tudományegyetem Soproni Evangélikus Hittudományi Karán Stráner Vilmos (1866–1932) 1923-tól volt a gyakorlati teológia professzora, kéziratot homiletika-előadásai 1927-ből érhetőek el. Budaker Oszkár (1896–1952) 1942-től vezette a gyakorlati teológiai tanszéket, egyetemi előadásai az 1942/43-as és 1943/44-es tanévekből, közel kilencven oldal terjedelemben gépelve maradtak fent (ZOLTÁN 1998). Jánossy Lajos (1903–1976) homiletikai előadásai ugyancsak gépelve olvashatóak, s az evangélikus teológia Budapestre költözését követően kéz-

íratot homiletikai előadásai maradtak fent Pröhle Károlynak (1911–2005), valamint Groó Gyulának (1913–1989). Id. HAFENSCHER Károly (1926–2018), a szerző édesapja pedig 1967-ben publikálta *Igehirdetésünk tartalma és szándéka* című doktori dolgozatát.

A *Beszélő Isten* című monográfia, habár nem közöl magyar evangélikus homiletikatörténeti áttekintést, abban követi az elmúlt száz év hagyományát, hogy tankönyvet ad olvasója kezébe, és az egyes fejezetek egy-egy homiletikai előadás alapjai is lehetnének, hiszen végig igyekszik „elméleti orientációt közvetíteni, ugyanakkor benyomást adni a gyakorlati teljesítőképességről” (HAFENSCHER 2022, 10. o.). Hiszen a jó tanár és a jó prédikátor is dialógusban van hallgatójával, kíváncsi a hallgatóságban megfogalmazódó kérdésekre, kételyekre. Hafenscher a homilétát kérdező emberként definiálja, aki egyszerre kérdezi Istent, a textust, a kontextust és a gyülekezetet. Erre a kérdezői attitűdre nevel a könyv bevezető fejezete, amely felveti a homiletika alapvető kérdéseit (Ráhangelődés tele kérdésekkel), majd a könyv első fele hét kérdés nyomán vezeti olvasóját: mi a prédikáció, mi a homiletika, miért prédikálunk, mit prédikálunk, ki prédikálhat, kinek prédikálunk, hogyan prédikálunk? A könyv második fele hét témát dolgoz fel az igehirdetés és a liturgia kapcsolatáról, az igehirdetésre való készülésről, a különböző igehirdetési formákról, valamint a kazuális alkalmakon, szentség kiosztásakor és a nem istentiszteleti alkalmakon elhangzó prédikációkról. A hetedik téma ökumenikus homiletikai kitekintést ad a katolikus és református tendenciákról. A hét kérdést és hét témát tartalmazó fejezeteket követően két fejezetben egy vázlatos igehirdetés-történetet ad olvasója kezébe a szerző, majd az utolsó fejezetben néhány személyes gondolattal, igehirdetői hitvallással zárja művét.

A *Beszélő Isten* című monográfia *krízisben születő homiletika*, amely bátran tesz hitvallást az igehirdetés időszerűsége mellett. A posztmodern és metamodern kor határán (TIKÁSZ 2022), egy szekuláris és pluralista társadalomban, járványok és háborúk közepette szembesít a szerző az igehirdetők és az egyház krízisével, amely nem csupán az egyház permanens krízisének újbóli megnyilvánulása, hanem a posztkonstantini kor realitása, amikor még mindig

„a keresztyén Európa teológiailag nem tartható álomvilágában élünk” (HAFENSCHER 2022, 13. o.). Amikor a társadalom jelentős része már a legalapvetőbbnek tűnő keresztyén terminusokkal sincs tisztában, csupán spirituális igényét fejezi ki, amikor megfogalmazza, hogy „nem hiszek Istenben, de hiányzik” (uo.). Éppen ezért ébresztgető hatással vannak az olvasóra Hafenscher sorai: „Végig kell gondolni, hogy egy-egy kifejezés mit jelent bibliai értelemben, mit jelent a mai egyházi nyelvben, mi az értelme a társadalmi köznyelvben, netán a szlengben. Nem egyszerű olyan nyelvezetet kialakítani, amely korrekt, tömör, lényegre törő, közel van a hétköznapi nyelvhez, mégis olyan belső tartása van, amellyel éreztetjük, hogy szavunk nem egy az emberi beszédek közül, hanem a végső Valóság, azaz Isten mondanivalóját szolgáltató meg.” (Uo. 169. o.) Mert ha „Isten vette a fáradságot és bátorságot, s az Ige testté lett, azaz hús-vér emberré, akkor nekünk, az ige hirdetőinek is emberivé kell tennünk az általunk hirdetett igét” (uo. 170. o.). Ez egyrészt jelenti az online térben a szélesebb hallgatói kör adta lehetőséget, másrészt annak a felelősségét, hogy ne kánaáni nyelven szólaljon meg a prédikáció, ne a gyülekezet belső körét célozza csupán, hanem az újonnan betérők is értsék, miről szól. Hafenscher Károly felsorol néhány olyan szót, amely a mai kontextusban már inkább félreérthető, s hosszabb bevezetésre volna szükség a prédikátor részéről azok magyarázatára (pl. sáfarkodni, bizonyosságot tenni, Felkent, Messiás, kegyes; lásd uo. 179. o.).

A *Beszélő Isten reformátori orientációjú* homiletika. Thomas G. LONG *A prédikálás tanúbizonysága* (2019) című művében a 20. századi homiletikai irányzatokat három képpel foglalja össze. Az igeteológia inspirálta hírnök, a német empirikus homiletika ihlette pásztor és a narratív teológia inspirálta történetmesélő képeivel összegzi több mint ötven év tendenciáit. Long saját megközelítését egyfajta összegzésként a tanú képével aposztrofálja. Hafenscher elhatárolódva a longi megközelítéstől, a hírnökparadigmát választja homiletikája alapképévé, s az Istentől származó üzenet átadásaként értelmezi a prédikációt. Hafenscher nem csupán Karl Barthhoz (1886–1968) nyúl vissza, hanem Luther Invocavit-prédikációi nyomán alakítja ki saját prédikációteológiáját. Luther számára az egyház Isten igéjének teremtménye (*ecclesia est creatura verbi*), az egyház hirdeti az igét, amelynek létét köszöni. Luther prédikációértelmezésében kulcsfogalom a hatalom és a bizonyosság. Az ige hatalom, amely megváltoztatja a valóságot, megújítja a hívőket, és közösséget teremt. Hafenscher homiletikájának a címe is ezt a lutheri gondolatot követi: „... az egyházban a *homo audiens* és a *Deus loquens* találkozik. Az igehirdetésben a beszélő Isten szól, szólítja meg a (rá) hallgató embert. Isten *Deus praedicatus*ként mutatkozik be. Isten ezt nem valamiféle belső varázsként, titokként gyakorolja, hanem nyilvánosan.” (HAFENSCHER 2022, 38. o. Kiemelések az eredeti-

ben.) A *Beszélő Isten* cím is Hafenscher homiletikájának reformátori orientációját fejezi ki.

A *Beszélő Isten* egy német hagyományból táplálkozó homiletika, amely rövid kitekintést tesz ugyan az amerikai új homiletikára, másodlagos irodalomból összegezve Fred B. Craddock (1928–2015), Eugene L. Lowry (sz. 1933), Thomas Long (sz. 1946), Lucy Atkinson Rose (1947–1997) és David Randolph (sz. 1934) megközelítését, azonban leginkább a 20. századi és kortárs német homiletika határozza meg. A monográfia kiemelt értéke, hogy közli a Lars CHARBONNIER, Konrad MERZYN és Peter MEYER által szerkesztett *Homiletik* (2013) felosztását a kortárs homiletikai irányzatokról. A 2013-ban megjelent kötet „Céltudatosan megszólítani” cím alatt tárgyalja Isolde Karle (sz. 1963), Christian Möller (sz. 1940), Helmut Schwier (sz. 1959), Martin Nicol (sz. 1953), Alexander Deeg (sz. 1972) és Manfred Josuttis (1936–2018) homiletikai koncepcióit. „Eseményben formálni” címmel ismerteti Gerhard Marcel Martin (sz. 1942), David Plüss (sz. 1964), Michael Meyer-Blanck (sz. 1954), Albrecht Grözinger (sz. 1949), Uta Pohl-Patalong (sz. 1965) és Jan Hermelink (sz. 1958) homiletikai koncepcióit. Jan Hermelink azon szerzők egyike, akik részt vettek az ideai budapesti Societas Homiletica-konferencián. Munkássága középpontjában a recepció fogalma áll, s így a társadalomtudományok segítségével gondolja végig, hogy mit él át, mit gondol az igehirdetés befogadója. A harmadik egység „A ma felől formálni” címmel ismerteti Hans-Günter Heimbrock (sz. 1948), Wilhelm Gräb (sz. 1948) és Birgit Weyel (sz. 1964) homiletikai nézeteit.

Hafenscher Károly krízisben születő, reformátori orientációjú és német hagyományból táplálkozó homiletikáját a továbbiakban egy formai és egy tartalmi megjegyzéssel szeretném ellátni. A szerző egy több mint négyszáz oldalas, részletesen kifejtett homiletikát ad olvasója kezébe, így némileg elnézhető, hogy a mű stílusa nem egyenletes. Vannak olyan részek, ahol oldalakon keresztül nem használ hivatkozást, és saját gondolatai nyomán halad, ezzel szemben vannak olyan idézetek Augustinustól, Luthertől vagy 20. századi gyakorlati teológusoktól, amelyek nincsenek hivatkozással ellátva. Ez a jelenség egy előadás szövegírási stílusban természetes, de monográfia esetében már inkább zavaró. Eközben némely fejezet vagy fejezetrész idegen nyelvű tanulmányok összefoglalása, kivonatolása, a szerző saját véleményének megszólaltatása nélkül.

A monográfiában a stílus vonatkozásában is átszüremkedik az előadásjelleg. A Ki prédikálhat? fejezet bevezetője az előző három rész egyoldalas összefoglalása, amely írott szöveg esetében inkább fászsztja az olvasót. A szöveg stílusa olykor szaktudományos szöveghez hasonlít, máskor buzdító szöveghez, prédikációhoz közelít. A Miért prédikálunk? fejezet jobban hasonlít egy hárompontos prédikációra, amelyet a fejezet végén így összegez a szerző: „A »miért?« kérdésre három választ adtunk. Mindhárom válasz-

ban egyfajta szükségszerűséget vázoltunk fel. *Szükséges, kell prédikálnunk. Nem tudunk mást tenni. Nem tudunk hallgatni. Nem akarja a megbízónk, hogy ezt tegyünk.* Ahhoz, hogy az életet, a gazdagságot, a birodalom összetartozását fenn-tartsák, a rómaiaknak szüksége volt közlekedésre, s ennek a legfontosabb eszköze a hajózás volt. *Navigare necesse est* – szól az ismert mondás első fele. Hajózni muszáj. És mi mondhatjuk: *Praedicare necesse est!* Prédikálni is muszáj. Édes lehetőség és kötelesség ez. Krisztus szeretete szorongat minket, a csontjainkba rekesztve ott a tűz, a Szentlélek tüze, a megbízás pedig él. S a válaszuk – Lutherrel együtt: »Örömmel állítom szolgálatodba szívemet és számomat.« (HAFENSCHER 2022, 109. o. Kiemelések az eredetiben.) Egy zárófejezet esetén érthető lenne ez a stílus, azonban tudományos mű esetében inkább zavaró.

A stílus kiegyenlítetlenségén túl egy konkrét tartalmi hiányosságra hívnám fel a figyelmet. A szerző nem idézi és nem használja fel RAVASZ László 1915-ben megjelent *Homiletikáját*. Ez egyrészt az Ökumenikus kitekin-tés című fejezetben szembetűnő, ahol Hafenscher csak Ravasz agendájáról ír, és Boross Géza (1931–2010) nyomán jellemzi a református prédikációt, meg sem emlé-keztve Ravasz *Homiletikájáról*, amely máig kihat a refor-mátus igehirdetési gyakorlatra.

Másrészt Az igehirdetés formái című fejezetben jelent-kezik ez a hiány, ahol kilenc prédikációs műfajt említ a szerző: homília, pontokba szedett igehirdetés, *sermo*, dia-lógusprédikáció, énekprédikáció, prédikáció egyházzenei áhítaton, vetített prezentációs igehirdetés, közéleti pré-dikáció, vándor-igehirdetés. Ebben a fejezetben Hafenscher nem előíró jelleggel ismerteti a prédikációs műfajokat, is-mertetve, hogy a nemzetközi vagy a magyar szakirodalom szerint mit jelent a *sermo*, a homília vagy más prédikáci-ós műfajok. Habár megemlíti, hogy Luther miképpen ér-telmezte a *sermót*, azonban Hafenscher csupán leíró jelleg-gel ismerteti, hogy mit jelentenek a mai gyülekezeti gya-korlatban az egyes igehirdetési műfajok. Az olvasó ezen a ponton azt várná, hogy akár a kortárs nemzetközi szakiro-dalom segítségével ismertesse az egyes műfajok szabálya-it, vagy a hazai homiletikai térből hívja segítségül például Ravasz Lászlót (1882–1975), aki túpontosan határozta meg a homília és a *sermo* műfaját. Ravasz számára a *sermo* téte-les beszéd, amelyben a textusból előlépő tétel abroncsként fogja össze az igehirdetést, és az anyag felosztása is e tétel-hez idomul. Az elágaztatás logikai művelete révén az ige-hirdetés elején meghirdetett *causalis* tétel végül *finalis* té-

tellé lesz. A nemzetközi és a magyar szakirodalommal va-ló szélesebb párbeszéd az igehirdetés műfajai tekintetében kiforrottabb munkát eredményezett volna.

A két kritikai megjegyzés mellett nem szabad elfelejte-nünk azt az öröndetes tény, hogy száztizentöt év után elő-ször jelent meg magyar evangélikus homiletika. Hafenscher munkája széles körű, gazdag szakirodalmi háttérrel bír, de legfőképpen a gyakorló lelkészi szolgálatból és a mindenna-pi életből sarjad ki. Ennek talán legékesebb példája a kazuá-liákról szóló fejezet, amely nagyon gyakorlatiasan, ugyanak-kor szakszerűen vezeti be a hallgatót a keresztlői, esküvői, temetési szolgálatokba. Hafenscher Károly nem irányzatok-hoz akar csatlakozni, nem újszerű homiletikai koncepciók követésére buzdít, hanem az eltérő homiletikai meglátások, koncepciók megismerésére és a folyamatos tájékozódásra bátorítja olvasóját. Célja, hogy az igehirdetés centruma erő-södjék, és megmaradjon a keresztközpontú prédikáció mint etalon. Hiszen az igehirdető csak akkor tud Isten hírnöké-vé, szócsövévé válni, ha saját hite keresztre néző hit, vállal-va a kereszt botrányát és a kereszt teológiáját.

Felhasznált irodalom

- CHARBONNIER, Lars – MERZYN, Konrad – MEYER, Peter (szerk.) 2013. *Homiletik. Aktuelle Konzepte und ihre Umsetzung*. Van-denhoek & Ruprecht, Göttingen.
- HAFENSCHER Károly 1967. *Igehirdetésünk tartalma és szándéka ma*. Doktori disszertáció. Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2022. *Beszélő Isten. Disciplina et ars praedi-candi*. Magánkiadás, Budapest.
- HÖRK József 1907. *Evangélikus homiletika, vagyis az egyházi be-széd elmélete (Egyházi szónoklattan). Vezérfonalul a leendő, repetitoriumul a már működő egyházi szónokoknak*. Pozsony.
- LONG, Thomas G. 2019. *A prédikálás tanúbizonysága*. Ford. Kop-pándi Botond Péter – Tárkányi István Attila. Exit Kiadó, Ko-lozsvár.
- MITROVICS Gyula 1878. *Egyházi szónoklattan*. Református Főis-kola, Sárospatak.
- RAVASZ László 1915. *A gyülekezeti igehirdetés elmélete (Homile-tika)*. Pápa.
- TIKÁSZ Ábel 2022. *Translating metamodern truth by preaching for Hungarian society*. Előadás. A Societas Homiletica 15. nemzet-közi konferenciája, 2022. augusztus 16., Budapest.
- ZOLTÁN László 1998. *Megemlékezés Budaker Oszkár (1896–1952) lelkész Soproni Evangélikus Egyházközségbe történt beiktatása 70. évfordulója alkalmából*. 1928–1952. Gépirat. Sopron.

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Percze Sándor \ A csend teológiája

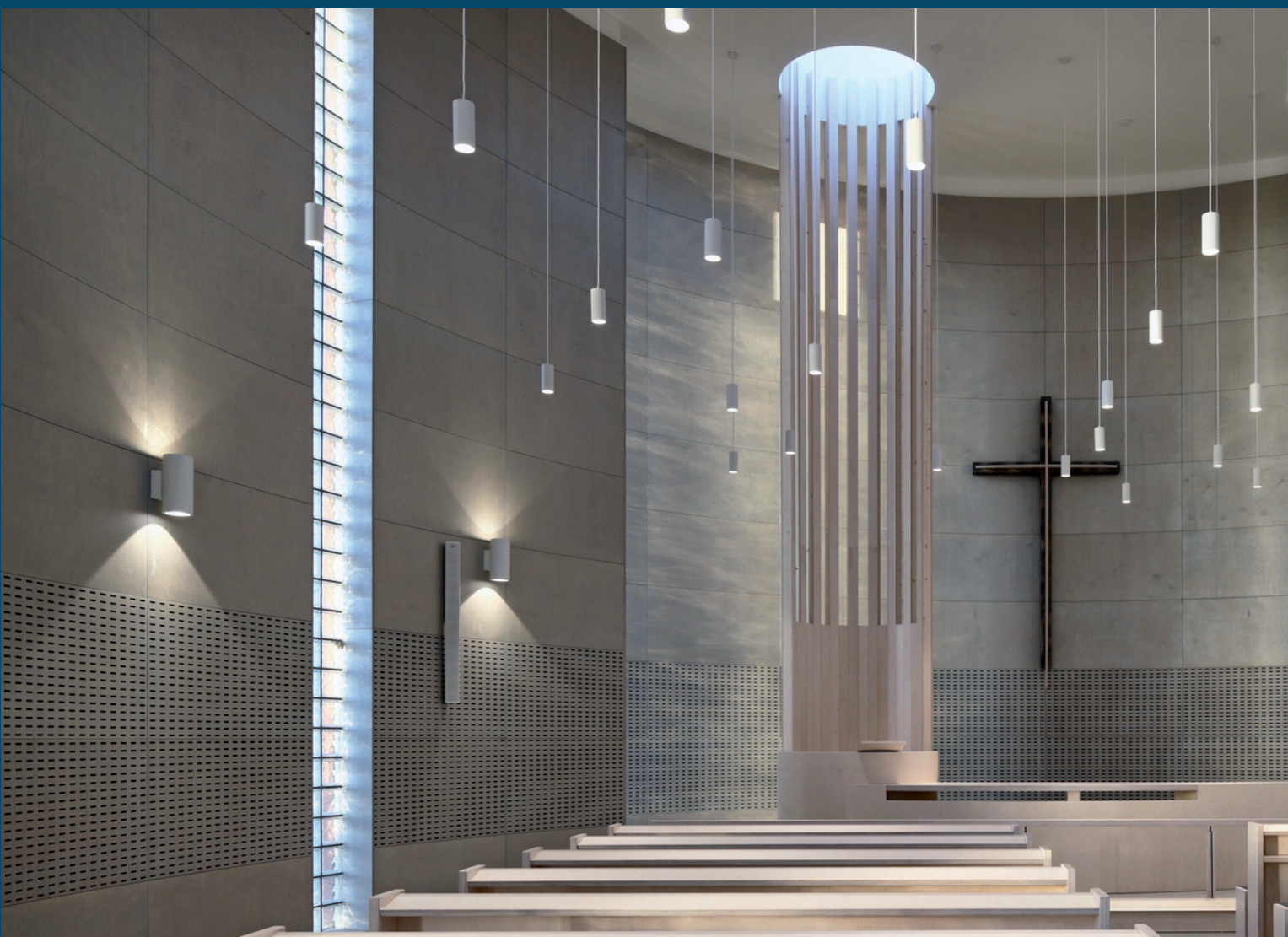
Blázy Árpád \ Újra az Eucharisztia kezdeteiről – különös tekintettel Jusztinoszra. II. rész

Szabó Lajos \ Az igehirdető műhelye. Az íróasztaltól a szószékig

Menczinger Tamás – Csáky-Pallavicini Zsófia \ Diakónia az ifjúsági munkában – ifjúsági munka a diakóniában. A diakóniai-szociális tanulás lehetőségei

Bodó Sára \ Egy könyv szükség idejére

Tikász Ábel \ Krízisben születő homiletika

Kedves Olvasó!

A zaj diktatúrájában a Názáreti Jézus személye és tanítása eminens módon jeleníti meg a csend teológiáját. Annyira titokzatos és megragadhatatlan, amennyire a kinyilatkoztatás befogadhatósága megkívánja. A diktatúra kísértés – írja Percze Sándor *A csend teológiája* című dolgozatában. Gondolatait ezzel a kérdéssel zárja: vajon Krisztus mai követőinek nem jelenthet-e a csendben való elmélyülés egy olyan keskeny ösvényt, amelyen nem sokan járnak ugyan, de amely mégis az életre vezet?

Blázy Árpád *Újra az Eucharisztia kezdeteiről – különös tekintettel Jusztinoszra* című munkájának második részét közöljük a tanulmányok rovatban. A szerző megállapítja: a bor és a kenyér Isten szava által válik Krisztus mennyei vérének és testének eukharishtiájává. Ennek magunkhoz vétele által pedig a mi testünk – Antiókhiai Ignác gondolatmenetéhez hasonlóan – úgyszintén halhatatlanságot ölt magára.

Napjainkban is kiindulhatunk abból, hogy a lelkési pálya két legmeghatározóbb alkotói környezete az íróasztal és a szószék. Bár kételyek is felmerülnek ezzel kapcsolatban, hogy vajon a 21. század lelkészeire igaz-e még ez az állítás, vagy csak idealizálás ez a két szó? Nem rendeződött-e át teljesen más helyszínekre és hangsúlyokra a lelkési munka a mai egyházi és társadalmi életben? Ezekre a kérdésre keres és ad választ Szabó Lajos tanulmánya.

Menczinger Tamás és Csáky-Pallavicini Zsófia a diakóniai-szociális tanulás lehetőségeit vizsgáló írásukban a diakóniai nevelés rendkívüli jelentőségére világítanak rá, hangsúlyozva hogy az nemcsak az intézményi keretek között, de gyülekezeti tagjaink és fiataljaink körében is nélkülözhetetlen: nemcsak a közösségépítést szolgálhatja, hanem személyiségformáló, érzékenyítő, orientációs és pályaorientációs hatással is bír.

Az igehirdetési előkészítők az egyházi esztendő *utolsó (örök élet) vasárnapjától advent 4. vasárnapjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Novemberi számunk szerzői

Balog Eszter lelkész – Dabas

Blázy Árpád igazgató lelkész, egyháztörténész – Budapest

Bodó Sára általános rektorhelyettes, tanszékvezető, egyetemi docens – Debrecen

Csáky-Pallavicini Zsófia pszichológus, tanársegéd – Budapest

Győri Péter Benjámin esperes – Szolnok

Herczog Csaba lelkész, könyvtáros – Budapest

Jetter, Claudia teológus, tudományos munkatárs

– Heidelberg (Németország)

Labossáné Kővágó Anita lelkész – Érd

Menczinger Tamás hitoktató, gyülekezeti munkatárs – Sopron

Percze Sándor lelkész, adjunktus – Tényő

Pethő Judit iskolalelkész – Miskolc

Szabó Lajos nyugalmazott lelkész, egyetemi tanár – Budapest

Szigethy Szilárd lelkész – Medgyesegyháza

Tikász Ábel református teológus-lelkész szakos hallgató – Budapest

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 14 400 Ft; fél évre: 7200 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

